

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка  
Навчально-науковий інститут української філології та журналістики  
Кафедра історії української літератури та компаративістики

**Кваліфікаційна робота**

з теми: **«ЛИЦАРСЬКІ МОТИВИ У МОДЕРНІЙ ТА ПОСТМОДЕРНІЙ  
ЛІТЕРАТУРНІЙ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ»**

Виконав:

здобувач вищої освіти 2 курсу

групи Ukr1-M23

освітньо-професійної програми

Середня освіта (Українська мова і література)

другого (магістерського) рівня вищої освіти

спеціальності 014 Середня освіта

(Українська мова і література)

галузі знань 01 Освіта / Педагогіка

**Сергушев Дмитро Ігоревич**

Керівник:

Починок Л.І., кандидат філологічних наук,

доцент, завідувач кафедри історії української

літератури та компаративістики

Рецензент:

Кеба О.В., доктор філологічних наук,

професор кафедри германських мов і

зарубіжної літератури

## ЗМІСТ

|                                                                                                    |           |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------|
| <b>ВСТУП.....</b>                                                                                  | <b>3</b>  |
| <b>РОЗДІЛ І. ЛИЦАРСЬКІ МОТИВИ У ЛІТЕРАТУРІ: ТЕОРЕТИЧНІ<br/>ЗАСАДИ .....</b>                        | <b>6</b>  |
| 1.1. Козацтво і лицарство на тлі національної та європейської культурних<br>традицій.....          | 6         |
| 1.2 Історія та значення лицарських мотивів в літературі .....                                      | 12        |
| Підсумки до розділу І .....                                                                        | 21        |
| <b>РОЗДІЛ ІІ. МОДЕРНА ТА ПОСТМОДЕРНА ЛІТЕРАТУРНА<br/>ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ЛИЦАРСЬКИХ МОТИВІВ .....</b>    | <b>24</b> |
| 2.1 Аналіз творів модерністської літератури з лицарськими мотивами .....                           | 24        |
| 2.2 Лицарські мотиви у контексті постмодерністських переписань .....                               | 35        |
| Висновки до розділу ІІ.....                                                                        | 44        |
| <b>РОЗДІЛ ІІІ. РЕАЛІЗАЦІЯ ЛИЦАРСЬКИХ МОТИВІВ В ШКІЛЬНОМУ<br/>КУРСІ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....</b> | <b>47</b> |
| 3.1 Методологічні підходи до вивчення лицарських мотивів .....                                     | 47        |
| 3.2 Інтеграція лицарських мотивів у шкільному курсі .....                                          | 50        |
| 3.3 Оцінка ефективності впровадження лицарських мотивів у навчальний<br>процес .....               | 55        |
| Висновки до розділу ІІІ .....                                                                      | 64        |
| <b>ВИСНОВКИ .....</b>                                                                              | <b>66</b> |

## ВСТУП

Лицарські мотиви займають значне місце у світовій літературі та мають потужний виховний і культурний потенціал. Їхня багатовікова історія охоплює широкий спектр образів і сюжетів, які відображають еволюцію ідеалів честі, вірності, мужності та відповідальності. У середньовічних романах лицарі виступали уособленням моральної досконалості, а їхні пригоди підкреслювали важливість служіння суспільству. Згодом ці ідеали зазнали суттєвих трансформацій, пристосовуючись до змін у культурному середовищі. Модерністські та постмодерністські твори XX-XXI століть значною мірою переосмислили лицарські ідеали, представивши героїв, що переживають внутрішні конфлікти і борються з аморальністю суспільства. У постмодерністських творах лицарські мотиви часто набувають іронічного або критичного забарвлення, що дозволяє досліджувати моральні проблеми сучасності.

**Актуальність дослідження** полягає у необхідності глибшого розуміння ролі лицарських мотивів у літературі та їхнього впливу на формування моральних цінностей та культурної ідентичності, особливо у контексті освітнього процесу. Лицарські ідеали сьогодні є важливими для розуміння моральних викликів і етичних виборів, що стоять перед суспільством, і можуть служити потужним засобом виховання в учнів моральної свідомості та розуміння культурної спадщини.

**Об'єкт дослідження** — лицарські мотиви в літературі модернізму та постмодернізму, а також їхній вплив на розвиток освітнього процесу.

**Предмет дослідження** — трансформація лицарських мотивів у літературі різних епох, їхнє застосування у шкільному курсі літератури, а також їхній вплив на розвиток моральних та етичних якостей учнів.

**Метою дослідження** є виявлення особливостей розвитку та трансформації лицарських мотивів у літературі, їхньої функції у формуванні

національної та європейської культурних традицій, а також визначення їхнього впливу на освітній процес у середній школі.

Відповідно до поставленої мети нами були сформульовані наступні **завдання дослідження**:

1. Розкрити особливості лицарських мотивів у європейській та українській літературі, визначивши їхній зв'язок з національними традиціями та культурною ідентичністю;
2. Проаналізувати прояви та значення лицарських ідеалів у модерністських творах, зокрема у творчості Ернеста Хемінгуея, Еріха Марії Ремарка, Олександра Олеся та Євгена Маланюка, зосереджуючись на кризі моральних цінностей в умовах воєнного часу;
3. Дослідити, як лицарські мотиви адаптуються у постмодерністській літературі, зокрема у творах Джорджа Мартіна, Сергія Жадана та Юрія Андруховича;
4. Описати основні методологічні підходи до вивчення лицарських мотивів у літературі, зокрема компаративний, структурний, інтертекстуальний та феноменологічний аналіз, і оцінити їхню ефективність для комплексного аналізу текстів;
5. Визначити ефективні способи інтеграції лицарських мотивів у шкільний курс літератури та дослідити їхній вплив на розвиток моральної свідомості, культурної обізнаності та творчих здібностей учнів;
6. Оцінити результати впровадження лицарських мотивів у навчальний процес, визначивши їхній вплив на формування моральних цінностей, підвищення загальної освітньої компетентності та залученість учнів до літературного аналізу;

**Науково-дослідна база** цієї роботи охоплює праці як українських, так і зарубіжних літературознавців, що аналізують розвиток лицарських мотивів та їхній вплив на культуру і літературу. Зокрема, у роботі використані теоретичні концепції Олександра Астаф'єва, Івана Дзюби, Оксани Пахльовської, а також західних дослідників, таких як Нортроп Фрай та Умберто Еко, які досліджували

інтерпретації героїзму та переосмислення лицарських ідеалів у сучасній літературі. Робота спирається на праці вітчизняних учених, зокрема Ольги Гнатюк, Івана Андрусяка та Ніни Бернадської, що аналізують українські літературні традиції та їхній зв'язок з європейською культурою.

**Наукова новизна** роботи полягає у розкритті значення лицарських мотивів не лише як літературного феномена, але й як ефективного інструменту формування етичних і культурних цінностей у процесі навчання.

**Методи дослідження** включають компаративний, структурний, інтертекстуальний та феноменологічний аналізи, що дозволяють провести багатосторонній розгляд лицарських мотивів у літературі та вивчити їхнє застосування у шкільній програмі.

**Апробація роботи** пройшла під час переддипломної практики у Слобідорихтівському ліцеї Жванецької сільської ради, де матеріали дослідження були успішно використані у шкільних уроках літератури, що підтвердило практичну цінність та ефективність розроблених методик.

Таким чином, магістерська робота зосереджується на вивченні лицарських мотивів як важливого компонента літературного процесу, який еволюціонує під впливом соціокультурних змін і відіграє значну роль у вихованні моральної та культурної свідомості учнів.

## ВИСНОВКИ

Лицарські мотиви в літературі мають глибоке історичне та культурне коріння, яке збагачує і розширює літературну спадщину різних націй. У межах цього дослідження було проаналізовано розвиток лицарських ідеалів як у європейській, так і в українській літературі, що дозволило виявити значущі паралелі між західними лицарськими традиціями і українським козацтвом. Лицарські чесноти, такі як честь, вірність і доблесть, мали центральне значення для літературного зображення героїв, і ці ідеали відображали суспільні уявлення про моральну відповідальність і героїзм. У козацькій літературі українські козаки часто зображувалися як герої-воїни, що втілюють лицарські якості, захищаючи свою землю та народ.

Історичний розвиток лицарських мотивів в літературі показує, як ці ідеали зазнавали трансформації залежно від епохи. У середньовічних творах лицарі виступали як взірці моральної досконалості, які керувалися принципами честі й відданості. Проте з розвитком літератури і змінами соціальних умов лицарські ідеали піддавалися все більшому сумніву та критичному переосмисленню. Література модернізму особливо чітко відобразила цю тенденцію: ідеали, що раніше здавалися абсолютними, тепер виявлялися недостижними або навіть абсурдними у контексті війни та соціальних катастроф. Військові реалії XX століття спричинили руйнування традиційного образу лицаря як носія добра, зокрема у творах Ернеста Хемінгуея і Еріха Марії Ремарка.

Паралельно з європейською літературою, в українській літературі також відбувалося переосмислення лицарських ідеалів у модерністському контексті. Твори Олександра Олеся і Євгена Маланюка показують, як лицарські мотиви використовувалися для вираження національних ідеалів і боротьби за незалежність. Українські автори використовували традиційні образи лицарів та козаків для підкреслення важливості національної самосвідомості та збереження ідентичності в умовах соціальних і політичних змін.

У постмодерністських творах, таких як романи Джорджа Мартіна або Сергія Жадана, лицарські мотиви стали засобом іронії та критики традиційних цінностей. Постмодернізм характеризується багатозначністю та деконструкцією старих культурних ідеалів, тому лицарство часто переосмислюється через призму жорстокої реальності сучасного світу. У цьому контексті лицарські мотиви набувають нових смислів, ставлячи під сумнів колись незаперечні моральні цінності і показуючи героїв, що змушені зіштовхуватися з жорстокістю та аморальністю світу.

Методологічні підходи до вивчення лицарських мотивів у літературі показали, що ці мотиви можуть бути проаналізовані з різних точок зору, що дозволяє краще розуміти їхню роль та функції у творах різних епох. Компаративний підхід дозволяє порівнювати, як лицарські мотиви втілюються у творах західної та української літератури, виявляючи спільні риси та відмінності в їхньому трактуванні. Структурний аналіз вивчає, як лицарські мотиви впливають на композицію твору і розвиток персонажів, а інтертекстуальний метод досліджує взаємодію сучасних текстів з класичними лицарськими образами та сюжетами. Феноменологічний підхід зосереджується на моральних та психологічних переживаннях героїв, які стикаються з викликами, що вимагають від них дотримання або переосмислення лицарських чеснот.

Інтеграція лицарських мотивів у шкільний курс літератури відкриває перед учнями широкі можливості для розвитку критичного мислення, моральної свідомості та культурної обізнаності. Лицарські сюжети, що містять моральні дилеми та героїчні вчинки, допомагають учням краще розуміти не тільки літературні твори, але й складні життєві ситуації, з якими стикаються люди. Використання цих мотивів у шкільній програмі дозволяє зробити вивчення літератури більш цікавим і значущим, оскільки учні можуть співвідносити літературні приклади з реальними етичними проблемами. Компаративний аналіз дозволяє учням порівнювати різні культурні традиції, а

структурний і інтертекстуальний підходи допомагають їм краще розуміти взаємодію між класичними і сучасними літературними текстами.

Оцінка ефективності впровадження лицарських мотивів у навчальний процес показала, що цей підхід має позитивний вплив на всебічний розвиток учнів. Лицарські ідеали допомагають формувати моральні цінності, розвивати аналітичні здібності та підвищувати загальну освітню компетентність. Лицарські сюжети сприяють кращій залученості учнів у навчальний процес і підвищують їхню зацікавленість літературою, що позитивно впливає на загальну якість освіти. Міждисциплінарний підхід, який поєднує літературу, історію та етику, допомагає учням краще розуміти культурні та соціальні процеси, що формували лицарські ідеали.

Можливості подальших досліджень у цій темі є широкими. Одним із перспективних напрямів є подальший аналіз лицарських мотивів у сучасній літературі, зокрема в жанрі фентезі та наукової фантастики, де ці мотиви зазнають нових трансформацій. Також варто дослідити вплив лицарських ідеалів на сучасну масову культуру, включаючи кіно та телебачення, де образи героїв-лицарів продовжують відігравати значну роль. Ще одним важливим напрямком може бути вивчення того, як сучасні автори використовують лицарські мотиви для розв'язання соціальних і культурних проблем, адаптуючи їх до реалій глобалізованого світу та нових соціальних викликів.

Подальші дослідження могли б також охопити питання, як класичні лицарські ідеали знаходять своє відображення в сучасних творах, що стосуються політичної та соціальної боротьби, де герої змушені балансувати між моральними принципами та жорсткою реальністю. Це дозволить розширити розуміння ролі лицарських мотивів у сучасній літературі та їхнього впливу на формування нових культурних та моральних орієнтирів.



## СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Астаф'єв О. Лицарські архетипи в постмодерністському дискурсі. *Журнал постмодерністських студій*. 2015. С. 12–18.
2. Белашов І. Лицарські ідеали в європейській літературі. *Європейська літературна думка*. 2009. С. 45–54.
3. Білоус І. Моральні дилеми лицарства у постмодерністському світі Вестеросу. *Вісник літературних досліджень*. 2018. С. 78–84.
4. Бойко В. Поетика національної боротьби у творчості Євгена Маланюка. *Український літературний огляд*. 2019. С. 101–108.
5. Бойко О. Українське козацтво: від війська до національної ідеї. *Наукові записки історичного факультету*. 2008. С. 290–295.
6. Бойко Ю. Інтертекстуальність у постмодернізмі: лицарські мотиви. *Журнал літературознавчих студій*. 2019. С. 33–39.
7. Борисова І. Інтелектуальний лицар: образ Вільяма Баскервільського у творі Умберто Еко «Ім'я троянди». *Літературні дослідження*. 2015. С. 56–64.
8. Брехуненко В. Козацтво в українській історії: політичний та військовий феномен. *Історичний журнал*. 2015. С. 120–128.
9. Брюховецький В. Євген Маланюк і козацькі лицарські ідеали. *Наукові розвідки*. 2010. С. 80–88.
10. Брюховецький В. Козацькі думи і лицарські ідеали. *Культурологічні студії*. 2010. С. 65–71.
11. Брюховецький В. Сучасні лицарі: образи героїв у літературі АТО. *Вісник сучасної літератури*. 2021. С. 92–98.
12. Вербицький О. Модерністська криза і лицарські ідеали. *Журнал модерністських студій*. 2010. С. 40–47.
13. Вишебаба П. Лицарі нашого часу: поезія про війну і любов. *Літературний альманах*. 2020. С. 23–29.

- 14.Воробйова М. Лицарські мотиви в постмодерністському дискурсі Юрія Андруховича. *Постмодерністські тенденції в літературі*. 2017. С. 88–94.
- 15.Дзюба І. Літературні образи козацтва. *Літературно-критичний журнал*. 2002. С. 200–205.
- 16.Гончарук О. Шевченко і лицарські мотиви. *Літературні традиції*. 2015. С. 140–145.
- 17.Горбунов С. Бароко і лицарські мотиви в європейській літературі. *Культурно-історичний журнал*. 2006. С. 78–85.
- 18.Горобець В. Козацька держава: зародження та розвиток. *Наукові записки історичного факультету*. 2002. С. 127–145.
- 19.Григоренко О. Мартін і деконструкція лицарських ідеалів у «Пісні льоду і полум'я». *Журнал літературної критики*. 2017. С. 55–62.
- 20.Гриневич Н. Феноменологія лицарських чеснот у сучасній українській прозі. *Літературний альманах*. 2020. С. 48–54.
- 21.Гром'як Р. Лицарські мотиви у творчості Ернеста Хемінгуея. *Літературознавчі студії*. 2006. С. 78–85.
- 22.Грушевський М. Історія України-Руси. *Історичний вісник*. 1996. С. 820–825.
- 23.Гуменюк Б. Вірші з війни. *Літературний журнал*. 2017. С. 180–185.
- 24.Дем'яненко О. Лицарі в модерністському світі: аналіз «Легенд про короля Артура» Дж. Стейнбека. *Літературна критика*. 2015. С. 95–100.
- 25.Дзюба І. Козацькі думи і українська національна ідея. *Літературна спадщина*. 2011. С. 65–70.
- 26.Дзюба І. Українська поезія і лицарські традиції. *Українські літературні студії*. 2016. С. 89–94.
- 27.Донцов Д. Лицарські ідеали в поезії Євгена Маланюка. *Літературний альманах*. 2017. С. 33–38.
- 28.Дроб'язко О. Лицарські мотиви у творчості Ернеста Хемінгуея. *Вісник літературознавства*. 2015. С. 12–18.

- 29.Дяченко Ю. Лицарські мотиви і моральна стійкість у романі «Інтернат». *Літературознавчі дослідження*. 2021. С. 22–28.
- 30.Євтушенко С. Символізм знання і лицарства у постмодернізмі: аналіз твору «Ім'я троянди». *Літературна спадщина*. 2018. С. 100–105.
- 31.Зубрицька М. Лицарські мотиви в постмодерністській літературі. *Літературознавчі студії*. 2016. С. 55–62.
- 32.Калинець І. Модерністська криза лицарських ідеалів у творах Ремарка. *Літературний вісник*. 2016. С. 63–70.
- 33.Коваленко І. Модерністські трансформації лицарських ідеалів у творчості Джона Стейнбека. *Український літературний огляд*. 2017. С. 25–30.
- 34.Коваль І. Ернест Хемінгуей і модерністська трансформація лицарських мотивів. *Літературознавчі розвідки*. 2018. С. 78–85.
- 35.Кравченко П. Українське бароко і козацькі лицарські ідеали. *Науковий журнал «Українознавство»*. 2010. С. 140–145.
- 36.Крамар І. Сучасний лицар у пострадянській реальності: аналіз роману «Московіада». *Пострадянські літературні студії*. 2019. С. 33–38.
- 37.Крикун М. Козацькі походи та європейські флоти. *Наукові записки Львівського університету*. 2010. С. 127–145.
- 38.Мартинюк В. Гендер і лицарські мотиви у постмодернізмі: Брієнна Тарт як персонаж-лідер. *Літературознавчий вісник*. 2020. С. 95–102.
- 39.Мельник В. Лицарство і модерністський герой: аналіз романів Хемінгуея. *Літературознавчі дослідження*. 2011. С. 45–50.
- 40.Мельник, В. "Постмодерністські переписання війни у творах Жадана". Львів: Видавництво "Світ", 2020. – 250 с.
- 41.Могильницька, Т. "Антивоєнна література і трансформація лицарських мотивів". Львів: Видавництво "Львівська політехніка", 2018. – 210 с.
- 42.Наєнко, М. "Олександр Олесь: лицарські образи у поезії". Київ: Видавництво "Либідь", 2007. – 240 с.
- 43.Ніколаєнко, А. "Романтичні лицарі в літературі Вальтера Скотта". Київ: Видавництво "Либідь", 2013. – 310 с.

- 44.Олійник О. Козацька демократія: відображення військових і соціальних ідеалів. Київ: Академія Наук України, 2005. 320 с.
- 45.Панченко, В. Козацькі звичаї та європейські впливи. Київ: Видавничий дім "Києво-Могилянська академія", 2017. 320 с.
- 46.Панченко, В. "Куртуазні традиції в середньовічній Європі". Львів: Літературна спадщина, 2012. – 290 с.
- 47.Плохій, С. Великий козацький міф: політична історія козацтва. Харків: Видавництво "Фоліо", 2014. 450 с.
- 48.Пономарьова, О. "Лицарські мотиви в сучасній літературі". Київ: Видавничий дім "Стилос", 2018. – 220 с.
- 49.Пономарьова, О. "Сучасна українська література і лицарські мотиви". Київ: Видавничий дім "Стилос", 2018. – 220 с.
- 50.Ремарк, Е. М. "На Західному фронті без змін". Київ: Видавництво "Фоліо", 2014. – 304 с.
- 51.Сильвестров, В. "Традиції лицарства в модерністській літературі". Харків: Видавництво "Альфа", 2005. – 230 с.
- 52.Смолій В. Українське козацтво: формування національної свідомості. Київ: Вид-во "Альтернативи", 1999. 350 с.
- 53.Сокирко, О. Козацтво та європейська дипломатія: політичні та військові контакти. Історія українсько-європейських відносин, 2012. С. 304-310 с.
- 54.Соколов, В. "Лицарські романи середньовіччя". Львів: Вид-во Львівського університету, 2005. – 240 с.
- 55.Тимошук, І. "Лицарські архетипи в сучасній літературі: аналіз наративних структур". Львів: Видавництво "Світ", 2018. – 240 с.
- 56.Тимошук, Л. "Моральна стійкість і постмодерністські герої: аналіз роману 'Інтернат'". Харків: Літературна спадщина, 2018. – 180 с.
- 57.Трофименко, Т. "Моральна криза у постмодерністських переписаннях: герої і антигерої". Харків: Літературний альманах, 2018. – 200 с.
- 58.Трофименко, Т. "Честь і влада: етичні конфлікти у творах Джорджа Мартіна". Харків: Видавництво "Альтернатива", 2019. – 290 с.

- 59.Федорук, Я. Історія козацтва: формування та розвиток політичних структур. Київ: Видавництво "Основа", 2005. 260 с.
- 60.Чижевський, Д. "Історія української літератури". Нью-Йорк: Наукове товариство ім. Шевченка, 1956. – 400 с.
- 61.Чижевський, Д. "Українська література модернізму". Київ: Видавництво "Критика", 2006. – 350 с.
- 62.Шарварок, О. "Новітні лицарі у творах Сергія Жадана". Київ: Видавництво "Фоліо", 2019. – 220 с.
- 63.Шевчук, Ю. "Критика модернізму: герої без обладунків". Київ: Наукова думка, 2014. – 280 с.
- 64.Шевчук, В. "Література про війну: деформація героїчних ідеалів". Київ: Видавництво "Критика", 2012. – 310 с.
- 65.Шелест, А. "Іронія і абсурд: лицарські мотиви у 'Московіаді' Андруховича". Київ: Літературний вісник, 2018. – 190 с.
- 66.Яковенко Н. Нарис історії України. Київ: Критика, 2013. 584 с.
- 67.Ярова, О. "Артурівські міфи в сучасній літературі". Львів: Видавництво "Академія", 2018. – 240 с.